

Анастасія Дмитрівна МОСТОВА

кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародного маркетингу

Університет імені Альфреда Нобеля, Дніпро

email: a.mostovaya@duan.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-3998-3441>

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Мостова, А. Д. Зовнішньоекономічні аспекти продовольчої безпеки держави / Анастасія Дмитрівна Мостова // Український журнал прикладної економіки. – 2019. – Том 4. – № 3. – С. 86–96. – ISSN 2415-8453.

Анотація

Вступ. Продовольча незалежність потребує особливої уваги в умовах реалізації державної стратегії продовольчої безпеки, оскільки реалізація державної зовнішньоекономічної політики, спрямованої на підтримання відкритості внутрішніх ринків в умовах інтеграції України в систему багатостороннього регулювання в СОТ, сприяє виникненню нових загроз продовольчій безпеці держави та певному тиску з боку іноземних торгових партнерів.

Мета. Метою статті є розвиток методичних засад щодо гарантування продовольчої самозабезпеченості та незалежності, чинників їх формування та розробка рекомендацій щодо гарантування продовольчої безпеки держави під впливом зовнішньоекономічних факторів.

Метод. У дослідженні використовувалися методи системного аналізу й синтезу, абстрактно-логічний, монографічний, узагальнення.

Результати. Проведено дослідження продовольчої безпеки та її складових. Проаналізовано теоретичні, методологічні та практичні підходи до дослідження продовольчої незалежності та самозабезпеченості продовольством як основних елементів гарантування продовольчої безпеки. Сформульовано висновки щодо стану продовольчої безпеки України на основі індикаторів продовольчої незалежності за основними продуктами харчування, самозабезпеченості основними видами продовольства, зовнішньої торгівлі продовольчими товарами та балансу зовнішньої торгівлі харчовими продуктами.

Виявлено основні проблеми, які не дозволяють підвищити продовольчу незалежність держави ті які потребують вирішення у межах стратегії продовольчої безпеки держави. Розглянуто стратегічні завдання державної політики для досягнення продовольчої незалежності та самозабезпечення в умовах посилення інтеграції України в систему міжнародних відносин. Запропоновано комплекс заходів зі стимулювання розвитку ряду галузей сільського господарства та харчової промисловості для забезпечення їх конкурентоспроможності у межах стратегії продовольчої безпеки. Обґрунтовано необхідність використання непрямих інструментів і механізмів фінансової підтримки аграрного сектору, впровадження ефективної системи зовнішньоекономічного регулювання в аграрному секторі, спрямованої на захист вітчизняних товаровиробників від недобросовісної та надмірної конкуренції з боку іноземних постачальників і сприяння наповненню вітчизняного ринку, підтримки експортерів і захисту споживачів від недоброякісної продукції.

Ключові слова: продовольча безпека, продовольча незалежність, продовольче самозабезпечення, зовнішня торгівля, аграрний сектор.

Anastasiia Dmytrivna MOSTOVA

Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of the International Marketing Department
Alfred Nobel University, Dnipro

FOREIGN ECONOMIC ASPECTS OF THE STATE FOOD SECURITY

Abstract

Introduction. *Current conditions of socio-economic relations development, formation of a single Food independence require special attention in the realization conditions of the state food security strategy, since the implementation of the state foreign economic policy aimed at maintaining the openness of internal markets in terms of Ukraine's integration into the multilateral system of WTO food security of the state and some pressure from foreign trading partners.*

Purpose. *The purpose of the article is to develop methodological bases for guaranteeing food security and independence, the factors of their formation and to develop recommendations for guaranteeing the food security of the state under the influence of foreign economic factors.*

Methods. *The methods of system analysis and synthesis, abstract-logical, monographic, generalization, were used in the study.*

Results. *Food security and its components have been investigated. Theoretical, methodological and practical approaches to the study of food independence and food self-sufficiency as the main elements of food security are analyzed. The conclusions on the state of food security of Ukraine are formulated on the basis of indicators of food independence by main foodstuffs, self-sufficiency of basic types of foodstuffs, foreign trade in foodstuffs and balance of foreign trade in foodstuffs.*

The main problems that do not allow to increase the food independence of the state are identified and those that need to be solved within the framework of the state food security strategy. The strategic tasks of the state policy for the achievement of food independence and self-sufficiency are considered in the conditions of increasing integration of Ukraine into the system of international relations. A set of measures is proposed to stimulate the development of a number of agriculture sectors and food industry to ensure their competitiveness within the framework of the food security strategy. The necessity of using indirect instruments and mechanisms of financial support to the agricultural sector, the introduction of an effective system of foreign economic regulation in the agrarian sector are justified, aimed at protecting domestic producers from unfair and excessive competition from foreign suppliers and promoting equipoise.

Key words: *food security, food independence, food security, foreign trade, agrarian sector.*

JEL classification: Q18

Вступ

Продовольчій безпеці належить ключова роль у соціально-економічному розвитку держави. Найбільш пріоритетними стратегічними завданнями забезпечення продовольчої безпеки є стабільне й надійне забезпечення населення країни безпечними й якісними продуктами харчування. Найважливіші стратегічні цілі гарантування продовольчої безпеки полягають у підтриманні достатності власного виробництва та імпорту високоякісних продуктів харчування, стабільності постачання продовольчих товарів у країні, бюджетної доступності продовольства для громадян і надання можливості підтримувати раціональну структуру споживання.

Вирішення продовольчої проблеми на всіх рівнях та запобігання її виникненню завжди було стратегічним пріоритетом розвинутих країн світу. Провідна роль у цьому завданні покладена на підтримання продовольчої незалежності та самозабезпеченості,

що реалізуються шляхом методів і механізмів стратегічного управління, формування балансів продовольства, ціноутворення на внутрішньому ринку, напрямів та інструментів підтримки аграрного сектору економіки, забезпечення якості та безпечності продовольства та його доступності для населення.

Продовольча незалежність потребує особливої уваги в умовах реалізації державної стратегії продовольчої безпеки, оскільки реалізація державної зовнішньоекономічної політики, спрямованої на підтримання відкритості внутрішніх ринків в умовах інтеграції України в систему багатостороннього регулювання в СОТ, сприяє виникненню нових загроз продовольчій безпеці держави та певному тиску з боку іноземних торгових партнерів. Тому пріоритетними стратегічними завданнями повинні бути забезпечення національної продовольчої безпеки шляхом самозабезпечення та продовольчої незалежності. Тому актуальність дослідження даних питань під впливом сучасних глобалізаційних процесів та інтеграції держави у світову економічну систему не викликає сумнівів.

Проблеми забезпечення державної продовольчої безпеки висвітлені у фундаментальних дослідженнях вітчизняних науковців, зокрема Ю. Д. Білика, В. І. Бойка, П. П. Борщевського, В. І. Власова, О. І. Гойчук, В. Д. Гуменного, М. В. Калінчика, С. М. Кваші, І. І. Лукінова, Б. Й. Пасхавера, П. Т. Саблука, В. М. Трегобчука, М. Й. Хорунжого, Г. В. Черевка, О. М. Шпичака, В. В. Юрчишина та інших. Однак дослідження ключових питань продовольчої безпеки держави в сучасних умовах глобалізації на сьогодні проводиться фрагментарно і більш сфокусовано на ролі України в глобальній продовольчій безпеці, при цьому питання самозабезпеченості та продовольчої незалежності ґрунтовно не досліджувалося.

Мета дослідження

Метою статті є розвиток методичних засад щодо гарантування продовольчої самозабезпеченості та незалежності, чинників їх формування та розробка рекомендацій щодо гарантування продовольчої безпеки держави під впливом зовнішньоекономічних факторів.

Виклад основного матеріалу дослідження

Наукова категорія «продовольча безпека» у світовій практиці відображає стан світового ринку продовольства, продовольчого забезпечення держави, або декількох країн. Впровадження поняття «продовольча безпека» в міжнародну практику зумовлено проблемою продовольчого забезпечення у період зернової кризи 1972-73 рр. У 1974 році Генеральна Асамблея ООН офіційно задекларувала термін «світова продовольча безпека», що означав «забезпечення стабільності на продовольчих ринках і доступності базових продуктів харчування для всіх країн світу» [1]. Пізніше, у 80-х роках ХХ ст. продовольча безпека зводилась не лише до доступності та стабільної наявності продуктів харчування у світі, але й достатності продовольства для надання можливості людям вести активний і здоровий спосіб життя.

Всесвітньою радою з продовольства при ООН закріплено сучасний підхід до визначення національної продовольчої безпеки, під якою розуміють «політику держави, спрямовану на досягнення максимального рівня самозабезпечення продовольством за рахунок нарощування обсягів його виробництва, вдосконалення постачання продуктів харчування, забезпечення споживання продукції населенням, ліквідації недоїдання і голоду» [2].

Відповідно до матеріалів, опублікованих Продовольчою та сільськогосподарською організацією об'єднаних націй (FAO), продовольча безпека – це «забезпечення гарантованого доступу населення світу, країни, регіону до харчових продуктів у будь-який час і обсягах, достатніх для ведення активного й здорового способу життя, за рахунок власного виробництва та імпорту продовольства,

виробництво яких неможливе за рахунок внутрішніх ресурсів» [3]. Слід зауважити, що дослідження FAO містить найбільш повне та комплексне визначення продовольчої безпеки серед міжнародних нормативно-правових актів.

Продовольча безпека України, згідно Закону України 1877-IV від 24.06.2004 «Про державну підтримку сільського господарства України», – це «захищеність життєво важливих інтересів людини за рахунок гарантування державою вільного економічного доступу до продуктів харчування з метою підтримання життєдіяльності» [4]. Відповідно до Проекту Закону України 8370-1 від 28.04.2011 «Про продовольчу безпеку України», продовольча безпека визначається соціально-економічним та екологічними станом держави, при якому всі її громадяни стабільно та гарантовано забезпечені продовольством в необхідній кількості, асортименті та відповідної якості [5].

Однак, у визначеннях наведених фундаментальних праць і законодавчих документів не зазначається можливість стратегічного забезпечення продовольчої безпеки країни у довгостроковій перспективі з урахуванням зовнішньоекономічних факторів.

У дослідженнях західних економістів проблема продовольчої безпеки часто розглядається лише на міжнародному рівні, не враховуючи національний або регіональний аспекти [6]. Продовольча безпека визначається, перш за все, як «стан економіки, який забезпечує досягнення гарантованого доступу всіх жителів і в будь-який час до продовольства в кількості, необхідній для активного здорового життя» [7], або як «залежність споживання людини, сім'ї, соціальної групи від того, що вони можуть придбати для задоволення своїх потреб у харчуванні» [8]. Зарубіжними фахівцями не повною мірою розкрито питання сутності продовольчої безпеки та способів вирішення проблеми її незадовільного стану, що пояснюється загальним підходом до вивчення даного явища та неврахуванням специфіки національного виробництва окремих країн. Таким чином, зарубіжні науковці переважно досліджують питання продовольчого забезпечення та доступності продовольства у глобальному масштабі, залишаючи відкритими питання національної продовольчої безпеки.

Українські вчені схильні характеризувати продовольчу безпеку як спроможність держави гарантовано задовольняти потреби громадян у продуктах харчування за будь-яких умов. Окрім того, що продовольча безпека має гарантовано і достатньо забезпечувати жителів країни високоякісними харчовими продуктами, вона, в свою чергу, обумовлює як стабільність і якість генофонду нації, визначається рівнем розвитку національного аграрного сектору та його державною підтримкою, станом земельного законодавства, форм власності і господарювання, а також доходами населення [9].

Окремі науковці визначають «продовольчу безпеку як ступінь забезпеченості населення країни екологічно чистими і корисними для здоров'я продуктами харчування вітчизняного виробництва за науково-обґрунтованими нормами і доступними цінами при збереженні і поліпшенні середовища проживання» [10].

Продовольча безпека повинна визначатися з позиції гарантованого задоволення державою попиту у продовольстві на рівні, достатньому для забезпечення нормального фізіологічного та інтелектуального рівня життєдіяльності населення. Продовольча безпека має бути однією з важливих складових економічної політики держави. Вона полягає у можливості держави гарантувати задоволення попиту в продовольстві на рівні, що дозволяє підтримувати нормальний фізичний та інтелектуальний рівень життєдіяльності населення. Рівень продовольчої безпеки вважається достатнім, якщо всі громадяни в будь-який час забезпечені фізичним та економічним доступом до безпечних і поживних харчових продуктів для задоволення власних потреб у їжі для здорового та активного способу життя [11].

Враховуючи результати термінологічного аналізу, а також дослідження нормативно-правових джерел пропонуємо визначати продовольчу безпеку як

розміщення виробництва продовольства та формування державних продовольчих запасів відповідно стратегічних переваг країни та зовнішньоекономічної політики, які забезпечать гарантований доступ до продуктів харчування населенню країни у кількості і якості відповідно науково обґрунтованих медичних норм.

Відповідно до проекту Закону України «Про продовольчу безпеку України» від 28.04.2011 № 8370-1, продовольча незалежність України – стан продовольчого забезпечення, за якого фізична та економічна доступність життєво важливих продуктів харчування для населення забезпечується за рахунок вітчизняного виробництва цих продуктів та запасів державного матеріального резерву, на достатньому рівні [5]. Продовольча незалежність характеризується таким рівнем розвитку економіки, коли держава здатна забезпечити продовольчу безпеку у випадках повного чи часткового припинення зовнішніх продовольчих поставок.

Продовольчу незалежність також розуміють як рівень річного виробництва життєво необхідних продуктів харчування, вироблених всередині країни за сучасного рівня розвитку продуктивних сил, відповідно до орієнтованого набору основної продовольчої сировини і харчових продуктів, рекомендованих органами охорони здоров'я в якості раціональної (мінімальної) норми споживання [12].

Продовольча незалежність за окремим продуктом розраховується відповідно до методики визначення основних індикаторів продовольчої безпеки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 05.12.2007 № 1379 «Деякі питання продовольчої безпеки», та дорівнює відношенню обсягу імпорту та ємністю внутрішнього ринку у натуральних показниках. Граничний максимальний критерій встановлено на рівні 30 % [13]. У табл. 1 показана динаміка продовольчої незалежності за основними продуктами харчування в Україні.

Таблиця 1

Продовольча незалежність за основними продуктами харчування, %

Види продуктів харчування	2015	2016	2017	2018
м'ясо і м'ясопродукти	7,26	8,31	10,63	11,42
молоко і молочні продукти	0,87	1,18	1,56	1,86
яйця	1,59	0,76	1,05	0,72
цукор	0,26	0,35	0,54	0,22
олія та інші рослинні жири	30,42	43,95	48,19	34,13
картопля	0,29	0,45	0,39	0,88
овочі та баштанні продовольчі культури	1,38	1,95	1,91	4,18
фрукти, ягоди та виноград	27,02	34,59	36,60	45,68
хліб і хлібні продукти	4,31	5,58	5,97	6,67

Джерело: складено автором за даними [14]

Аналіз таблиці дозволяє зробити висновок, що продовольча незалежність перевищує 30 % рівень за такими продуктами харчування, як олія та інші рослинні жири та фрукти, ягоди та виноград. У цілому можна стверджувати, що в Україні продовольча незалежність забезпечена практично за всіма видами продовольства на високому рівні протягом останніх років. Задоволення потреб населення в життєво важливих продуктах харчування здійснюється за рахунок вітчизняного виробництва.

Продовольче самозабезпечення передбачає задоволення основної частини населення потреб у продуктах харчування за рахунок внутрішнього виробництва, що обумовлює продовольчу незалежність держави у задоволенні базових продовольчих потреб своїх громадян.

Необхідність гарантування продовольчої безпеки вимагає підтримання відповідного рівня продовольчого самозабезпечення за умови застосування ефективної державної підтримки вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції та контролю імпорту для захисту внутрішнього ринку від конкуренції. У табл. 2 представлені індекси самозабезпеченості видами продовольства в Україні.

Індекс самозабезпеченості основними видами продовольства

Види продуктів харчування	2015	2016	2017	2018
м'ясо і м'ясопродукти	106,2	105,4	105,1	105,0
молоко і молочні продукти	105,0	103,6	107,7	107,5
яйця	113,9	114,0	119,8	123,9
цукор	95,5	142,3	158,4	139,2
олія та інші рослинні жири	872,6	1088,3	1265,5	1246,1
картопля	96,3	101,6	101,7	101,5
овочі та баштанні продовольчі культури	100,3	101,6	102,9	103,4
фрукти, ягоди та виноград	92,3	84,9	82,9	91,3
хліб і хлібні продукти	238,9	290,5	292,2	319,2

Джерело: складено автором за даними [14]

Таким чином, в Україні за рахунок власного виробництва повністю забезпечується споживання населенням м'яса і м'ясопродуктів, молока і молочних продуктів, хліба та хлібобулочних виробів, яєць, овочів і баштанних продовольчих культур, картоплі, олії, цукру. Виробництво олійних, зернових культур покриває фонд споживання всередині країни в декілька разів, та формує потужну базу українського аграрного експорту.

Проаналізуємо динаміку та структуру зовнішньої торгівлі основними продовольчими товарами (табл. 3).

Таблиця 3

Аналіз зовнішньої торгівлі продовольчими товарами

Види продуктів харчування	Імпорт, тис. тонн				Експорт, тис. тонн			
	2015	2016	2017	2018	2015	2016	2017	2018
м'ясо і м'ясопродукти	158	182	233	283	245	303	351	399
молоко і молочні продукти	78	105	132	180	464	434	835	807
яйця	11	5	7	4	126	112	155	186
цукор	4	5	7	3	153	505	617	594
олія та інші рослинні жири	160	219	239	259	4253	5104	5988	5986
картопля	17	27	24	28	15	5	18	22
овочі та баштанні продовольчі культури	95	136	129	188	212	224	444	434
фрукти, ягоди та виноград	588	732	819	878	324	283	291	331
хліб і хлібні продукти	190	240	255	280	38338	41451	42499	42940

Джерело: складено автором за даними [14]

Аналізуючи зовнішньоекономічні аспекти формування продовольчої безпеки держави, слід сказати, що одним із важливих факторів її гарантування і підтримання на стратегічному рівні є участь України у міжнародній торгівлі. Розвиток зовнішньої торгівлі держави потребує лібералізації зовнішньої торгівлі. Однак, вирішення стратегічного завдання забезпечення продовольчої безпеки в умовах глобалізації та зниження торгових бар'єрів призвело до того, що Україна перетворилася на крупного імпортера продовольства. По окремим видам продовольчих товарів рівень продовольчої безпеки став пороговим. Імпорт продовольства становить на сьогоднішній день 25-35 %, при цьому частка імпорту у крупних містах країни складає близько 50-60 % [16].

В підтвердження вище викладеного, проведемо аналіз балансу зовнішньої торгівлі харчовими продуктами (відповідно до рекомендацій проекту Закону України «Про продовольчу безпеку України» від 28.04.2011 № 8370-1) за допомогою показників: торговельне сальдо, що визначається як різниця вартісних обсягів експорту й імпорту продовольства, та коефіцієнту покриття імпорту експортом (індекс стану балансу), що визначається відношенням обсягів експорту продовольства до обсягів імпорту (табл. 4) [5].

Аналіз балансу зовнішньої торгівлі харчовими продуктами

Види продуктів харчування	Торговельне сальдо, тис. тонн				Коефіцієнт покриття імпорту експортом			
	2015	2016	2017	2018	2015	2016	2017	2018
м'ясо і м'ясопродукти	87	121	118	116	1,6	1,7	1,5	1,4
молоко і молочні продукти	386	329	703	627	5,9	4,1	6,3	4,5
яйця	115	107	148	182	11,5	22,4	22,1	46,5
цукор	149	500	610	591	38,3	101,0	88,1	198,0
олія та інші рослинні жири	4093	4885	5749	5727	26,6	23,3	25,1	23,1
картопля	-2	-22	-6	-6	0,9	0,2	0,8	0,8
овочі та баштанні продовольчі культури	117	88	315	246	2,2	1,6	3,4	2,3
фрукти, ягоди та виноград	-264	-449	-528	-547	0,6	0,4	0,4	0,4
хліб і хлібні продукти	38148	41211	42244	42660	201,8	172,7	166,7	153,4

Джерело: складено автором за даними [14]

Вітчизняний імпорт не дозволяє реалізувати модернізацію аграрного сектора та повністю забезпечити економічну доступність продовольства для населення. Зовнішньоекономічна політика фактично призвела до занепаду деяких українських галузей аграрного сектора, (наприклад, тваринництво і птахівництво, рослинництво і виробництво сільгосптехніки), підірвала конкурентоспроможність вітчизняного виробництва. Надмірна імпортна залежність держави за деякими видами продовольчих товарів значно погіршує продовольчу безпеку.

Аналіз незалежності продовольчого ринку є ключовим у зовнішній торгівлі України продовольством, оскільки за результатами розрахунків його критеріїв вводяться законні обмеження щодо експорту та імпорту продовольства або інші обмеження стосовно забезпечення продовольчої безпеки без порушення міжнародно-правових зобов'язань держави, зокрема норм СОТ [17]. У даному контексті стратегічні пріоритети держави щодо підвищення рівня продовольчого самозабезпечення не повинні дискредитувати іноземних виробників, а мають бути спрямовані на захист національної економіки. При цьому основними проблемами та ризиками продовольчої безпеки можуть бути: зниження конкурентоспроможності національного виробництва та ефективності національної економіки за рахунок примусового зниження конкуренції із зарубіжними постачальниками, а також підвищення податкового навантаження на бюджет. Для гарантування продовольчої незалежності в умовах розвитку зовнішньої торгівлі та послаблення торгових бар'єрів у продовольчій сфері необхідний гармонійний розвиток галузей аграрного сектора. Важливим стратегічним завданням повинно стати стимулювання інновацій у сільськогосподарському виробництві та ефективність використання сільськогосподарських угідь. Поступове зниження іноземної продовольчої продукції на внутрішньому ринку дозволить перейти вітчизняному аграрному сектору на інтенсивний тип розвитку та новий технологічний рівень. Тому стратегія продовольчої безпеки повинна включати заходи та механізми для розвитку відсталих галузей сільського господарства та підвищення їх конкурентоспроможності на українському та світових ринках.

Основними проблемами для зростання продовольчої незалежності держави, які потрібно включити в стратегію продовольчої безпеки, слід вважати:

- ❖ відсутність комплексної цільової державної підтримки товаровиробників, тому виробництво окремих продовольчих товарів всередині країни не ефективно;
- ❖ недостатня інформованість товаровиробників про заходи державної підтримки, а також складність механізмів отримання;
- ❖ проблеми у кредитуванні товаровиробників і високі ризики аграрного виробництва;

❖ низький рівень державного цінового регулювання аграрного ринку.

Стратегія продовольчої безпеки повинна передбачати комплекс заходів зі стимулювання розвитку ряду галузей сільського господарства та харчової промисловості для забезпечення їх конкурентоспроможності. Державна фінансова підтримка необхідна з причин регулювання розвитку аграрного сектору та подолання цінових, структурних диспропорцій у аграрному секторі, а також посилення інтеграції українського сільського господарства в міжнародний ринок.

Система державного фінансування для забезпечення продовольчої незалежності до вступу держави в СОТ передбачала компенсацію виплат відсоткових ставок по кредитах сільськогосподарським товаровиробникам, а також пряму підтримку виробництва молока та молочної продукції. Ліквідація митного захисту і підтримки деяких видів сільськогосподарської продукції після приєднання країни до СОТ призвела до виникнення кризових явищ, наприклад, в тваринництві [16].

Вирішення існуючих проблем потребує цільового використання кредитів не на виробництво окремих видів продовольства, а на підтримку товаровиробників. Доцільно спрямовувати кредитні кошти на фінансування розвитку інфраструктури агропродовольчого ринку, екологічних заходів, наукових досліджень, що підвищить ефективність та якість аграрного виробництва.

Для підтримки аграрного сектора варто запровадити механізм субсидування придбання сільськогосподарської техніки відповідно до вимог СОТ та надання субсидій виробникам техніки всередині країни.

Для стратегічного розвитку сільських територій необхідні врахування специфіки регіонів і розробка програм їх продовольчої безпеки. Важлива соціальна підтримка населення регіонів, правовий захист фермерів тощо.

Забезпечення продовольчої безпеки потребує непрямих інструментів та механізмів фінансової підтримки аграрного сектору, зокрема, державного регулювання ціноутворення шляхом встановлення мінімальних гарантованих цін на рівні нижньої межі коливань середніх ринкових цін, державних товарних інтервенцій на ринку продовольчих товарів. Даний механізм підвищить захист товаровиробників від монополістів, а також від слабо прогнозованих коливань на агропродовольчих ринках.

Для вдосконалення механізму ціноутворення необхідна ефективна система зовнішньоекономічного регулювання в аграрному секторі, спрямована на захист вітчизняних товаровиробників від недобросовісної та надмірної конкуренції з боку іноземних постачальників та сприяння наповненню вітчизняного ринку, підтримка експортерів і захист споживачів від недоброякісної продукції. Формування механізму економічних відносин між товаровиробниками та продавцями повинно враховувати реальний внесок всіх учасників процесу забезпечення продовольчої безпеки. Формування ціни на основі ринкових механізмів та одночасно механізмів державного управління повинно сприяти раціональному розподілу ресурсів між галузями аграрного виробництва. Споживчі ціни на аграрну продукцію та продовольчі товари повинні бути соціально орієнтовані.

Таким чином, гарантування продовольчої безпеки держави в умовах посилення імпорту потребує таких заходів. Для забезпечення національних інтересів України на міжнародному аграрному ринку та продовольчої незалежності необхідно створити оптимальну структуру експортно-імпортних операцій. Для цього в рамках стратегії продовольчої безпеки та її реалізації і моніторингу необхідно проводити неперервний моніторинг динаміки і структури імпорту; відстежувати та аналізувати стратегічно важливі експортно-орієнтовані товари та встановлювати індикативні показники обмеження їх імпорту; розробити національну стратегію продовольчої незалежності як складову стратегії продовольчої безпеки держави.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Враховуючи намагання інтеграції України до європейського економічного простору, важливо врахувати переваги та ризики для сільського господарства й сформувані основні стратегічні напрями державної політики, спрямовані на зниження ризиків, нейтралізацію можливих негативних наслідків і прискорення отримання переваг від лібералізації торговельних режимів:

- ❖ удосконалення законодавства у сфері регулювання аграрного сектору, податкової, митної, фінансово-кредитної політики;
- ❖ підтримка експорту з метою розширення зовнішніх ринків збуту для українських експортерів;
- ❖ стимулювання внутрішнього попиту на продовольство;
- ❖ зростання конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників за рахунок підвищення безпеки та якості продукції за рахунок впровадження міжнародних стандартів;
- ❖ підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників на внутрішніх і зовнішніх ринках шляхом проведення реструктуризації збиткових підприємств, державного регулювання агропродовольчих ринків, використання ефективних механізмів державної підтримки;
- ❖ державне стимулювання розвитку обслуговуючої та збутової кооперації дрібних товаровиробників і формування для них ринкової інфраструктури;
- ❖ сприяння розвитку сільських регіонів.

Пріоритетним стратегічним завданням державної аграрної політики повинно бути підвищення продовольчої залежності. Аграрна економіка має бути орієнтованою на продовольче самозабезпечення. Тому варто змістити акценти з політики лібералізації зовнішньої торгівлі продовольством на політику аграрного протекціонізму на основі обґрунтованого стратегічного механізму зовнішньоторговельного захисту та державної підтримки внутрішнього агропродовольчого ринку.

Список літератури

1. Шутаєва О. О., Тропанець Н. А. Продовольча безпека як соціально-економічна категорія, її зміст та основні напрямки забезпечення в умовах глобалізації. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2010. Т. 23 (62). № 1. С. 174-185.
2. Тригуб А. Ю. До питання міжнародно-правового розуміння поняття продовольчої безпеки. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Право»*. 2010. Вип. 156. С. 269-275.
3. FAO. 1983. World Food Security: a Reappraisal of the Concepts and Approaches: Director General's Report. Rome; The State of Food Insecurity in the World 2001. Rome: URL: <http://www.fao.org/docrep/003/Y1500E/Y1500E00.HTM>
4. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства» від 24.06.2004 № 1877-IV (Редакція від 01.01.2017) URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1877-15>
5. Проект Закону України «Про продовольчу безпеку України» від 28.04.2011 № 8370-1 URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF6GI01A.html
6. Крамон-Таубадель Ш., Зоря С., Штріве Л. Політика та розвиток сільського господарства в Україні. Київ : Альфа-Принт, 2001. 312 с.
7. Conway G., Barber E. After the Green Revolution. Sustainable Agriculture for Development. London : Earthscan Publication Ltd., 1990. 205 p.

8. Sen A. Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation. Clarendon Press, Oxford, 1981.
9. Михасюк І., Мельник А., Крупка М., Залога З. Державне регулювання економіки. Київ : Атіка, Ельга-Н, 2000. 529 с.
10. Гуменний В. Д., Музика П. М. Стан продовольчої безпеки населення України на початку тисячоліття. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. Гжицького*. 2014. Т. 16, № 1(1). С. 134-150.
11. Сеперович Н., Шевцов О. Продовольча безпека в Україні: стан, проблеми, шляхи вирішення. *Актуальні питання аграрної політики*. Київ, 2002. С. 254-300.
12. Sukhyu P., Yachniuk M., Sukhyu P. Ukrainian food security: present-day state and problems of formation. *Scientific Letters of Academic Society of Michel Baludansky*. Volume 4. № 6. 2016. P. 150-153.
13. Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 05.12.2007 № 1379 «Деякі питання продовольчої безпеки» (Редакція від 21.10.2011) URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-п>
14. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
15. Сичевський М. П. Глобальна продовольча безпека та місце України в її досягненні. *Економіка АПК*. 2019. №1. URL: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201901006>
16. Залізнюк В. П. Імпортозаміщення в системі забезпечення продовольчої безпеки України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 1. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1374>. DOI: 10.32702/2307-2156-2019.1.29
17. Сухий П., Тюфтій А., Ячнюк М. Продовольча незалежність як індикатор оцінки стану продовольчої безпеки України. *Часопис соціально-економічної географії*. 2016. Вип. 21. С. 53-60.

Reference

1. Shutaieva, O. O., Tropanets, N. A. (2010). «Food security as a socio-economic category, its contents and main directions of provision in the conditions of globalization». *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu im. V. I. Vernadskoho. Serii: Ekonomika i upravlinnia*. Vol. 23 (62). No 1. pp. 174-185.
2. Tryhub, A. Yu. (2010). «On the issue of international legal understanding of the concept of food security». *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Serii «Pravo»*. Issue 156. pp. 269-275.
3. FAO. 1983. World Food Security: a Reappraisal of the Concepts and Approaches: Director General's Report. Rome; The State of Food Insecurity in the World 2001. Rome: URL: <http://www.fao.org/docrep/003/Y1500E/Y1500E00.HTM>
4. Law of Ukraine «On State Support to Agriculture» No 1877-IV. Available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1877-15>
5. Draft Law of Ukraine «On Food Security of Ukraine» No. 8370-1. Available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF6GI01A.html
6. Kramon-Taubadel, Sh., Zoria, S., Shtrive, L. (2001). *Polityka ta rozvytok silskoho hospodarstva v Ukraini* [Agriculture Policy and Development in Ukraine]. Alfa-Prynt. Kyiv. Ukraine.
7. Conway, G., Barber, E. (1990). After the Green Revolution. Sustainable Agriculture for Development.: Earthscan Publication Ltd. London. UK.
8. Sen, A. (1981). Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation. Clarendon Press, Oxford. UK.
9. Mykhasiuk, I., Melnyk, A., Krupka, M., Zaloha, Z. (2000). *Derzhavne rehulivannia ekonomiky* [State regulation of the economy]. Atika. Elha-N. Kyiv. Ukraine.

-
10. Humennyi, V. D., Muzyka, P. M. (2014). «The state of food security of the population of Ukraine at the beginning of the millennium». *Naukovyi visnyk Lvivskoho natsionalnoho universytetu veterynarnoi medytsyny ta biotekhnolohii im. Gzhytskoho*. Vol. 16, No 1(1). pp. 134-150.
 11. Seperovych, N., Shevtsov, O. (2002). «Food security in Ukraine: state, problems, solutions». *Aktualni pytannia ahrarnoi polityky*. Kyiv. pp. 254-300.
 12. Sukhyy, P., Yachniuk, M. Sukhyy, P. (2016). «Ukrainian food security: present-day state and problems of formation» *Scientific Letters of Academic Society of Michel Baludansky*. Vol. 4. No 6. pp. 150-153.
 13. The methodology for determining the main food security indicators, approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1379 «Some issues of food security». Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-p>
 14. The State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
 15. Sychevskyi, M. P. (2019). «Global Food Security and Ukraine's Place in Achieving It». *Ekonomika APK*. No1. Available at: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201901006>
 16. Zalizniuk, V. P. (2019). «Import substitution in the food security system of Ukraine». *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*. No 1. Available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1374>. DOI: 10.32702/2307-2156-2019.1.29
 17. Sukhyi, P., Tiuftii, A., Yachniuk, M. (2016). «Food independence as an indicator of the assessment of the food security of Ukraine». *Chasopys sotsialno-ekonomichnoi heohrafii*. Vol. 21. pp. 53-60.

Стаття надійшла до редакції 09.07.2019 р.